

شناسایی برخی گونه‌های گیاهان دارویی شهرستان رستم (استان فارس)

سعیده خالویی^{۱*}، الهام حاتمی^۲

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی آبخیزداری، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول: saeideh.khaloei1988@gmail.com)

۲- دانشجوی دکتری سیستماتیک گیاهی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران

شناسه مقاله	چکیده
تاریخ دریافت مقاله: شهریور ۱۴۰۱	گیاهان دارویی بخش مهمی از طب سنتی بسیاری از کشورها از جمله ایران را تشکیل می‌دهند و در رویکردهای جدید درمانی نیز دارای ارزش و جایگاه ویژه‌ای می‌باشند. هدف از این مطالعه شناسایی گیاهان دارویی مهمی است که ساکنان محلی شهرستان رستم و روستاهای اطراف آن به‌طور گسترده در درمان بیماری‌ها مورد استفاده قرار می‌دهند. این بررسی با استفاده از پیمایش‌های صحرائی، باورها و اطلاعات مردمی، شناسایی، دسته‌بندی و معرفی این گیاهان صورت گرفته است. برای هر گونه گیاهی، نام علمی، نام محلی، اندام مورد استفاده و خاصیت درمانی رایج تدوین شد. در کل ۵۴ گونه گیاهی متعلق به ۳۳ تیره جمع‌آوری گردید که خانواده گل آفتابگردان (Asteraceae) با ۸ گونه بزرگترین خانواده این گروه می‌باشد. گیاهان دارویی در منطقه مطالعه شده مصرف سنتی گسترده‌ای داشته و بیشترین موارد مصرف به‌ترتیب در درمان ناراحتی‌های دستگاه گوارشی و بعد از آن درمان عفونت است. تعداد زیادی از گیاهان منطقه، دارویی و با ارزش اقتصادی هستند و این امر لزوم توجه بیشتر مردم و مسئولین منابع طبیعی را به حفظ و جلوگیری از انقراض برخی از گونه‌های گیاهی این منطقه بیش از پیش ضروری می‌نماید. به‌طور کلی، نتایج این مطالعه نشان داد که گیاهان مورد بررسی در درمان بیماری گوارشی مورد استفاده قرار می‌گیرند.
تاریخ پذیرش مقاله: آبان ۱۴۰۱	واژگان کلیدی: گیاهان دارویی، شهرستان رستم، طب سنتی، درمان ناراحتی گوارشی.
نوع مقاله: علمی- پژوهشی	
موضوع: گیاه شناسی و اتنوبوتانی	

۱. مقدمه

یکی از مواهب الهی و منابع اقتصادی ارزشمند که به رایگان و با تنوع زیاد در عرصه‌های مختلف در اختیار ما قرار گرفته است، گیاهان دارویی می‌باشند. بشر از دیرباز در اثر نیاز و تجربه، به خواص برخی گیاهان در معالجه بیماری‌ها پی برده و به مرور زمان بر تعداد آن‌ها افزوده است. همچنین برخی گیاهان به‌طور سنتی برای ایجاد طعم و بوی مطبوع مورد استفاده قرار می‌گرفتند

(Marshall, 1998; Salehi Surmaghi, 2008). گیاهان دارویی بخش مهمی از طب سنتی بسیاری از کشورها را تشکیل می‌دهند و در رویکردهای جدید درمانی نیز دارای ارزش و جایگاه ویژه‌ای می‌باشند (Rezaei et al., 2011). از طرفی با پیشرفت علم پزشکی اثرات سوء داروهای شیمیایی بیش از پیش آشکار می‌شود و در مقابل، استفاده داروهای فرآوری شده از گیاهان دارویی به عنوان نوآوری‌های زیستی در عرصه پزشکی جایگزینی شایسته برای داروهای شیمیایی هستند که این امر، به سازگاری بیشتر بدن انسان با اجزای طبیعت، که خود نیز جزئی از آن است، منجر می‌گردد (Ashrafi et al., 2010). از طرف دیگر دانش بومی در رابطه با گیاهان دارویی و معطر در حال فراموشی و از بین رفتن می‌باشد. سالانه مجموع اطلاعات بیشتری در رابطه با نوع، توزیع، اکولوژی، روش‌های مدیریت، فرآوری و موارد استفاده از گونه‌های دارویی، در حال فرسایش و از بین رفتن می‌باشد که در واقع بخشی از فرآیند تخریب فرهنگ‌های محلی و بومی محسوب می‌شود که در طی سالیان متمادی شکل گرفته است (Hamilton, 2003).

با توجه به گرایش جدیدی که به سمت گیاه درمانی ایجاد شده است و با عنایت به کمبود اطلاعات در زمینه گیاهان دارویی، خواص درمانی آن‌ها، نحوه‌ی آماده‌سازی و عصاره‌گیری این گیاهان، اطلاعات بومی و دانش سنتی می‌تواند نقش مهمی در پایه‌ریزی تحقیقات علمی جهت کشت و بومی‌سازی این گیاهان، فراهم سازد. با وجود اینکه اطلاعات علمی در رابطه با گونه‌های گیاهان دارویی از رشد زیادی برخوردار بوده است، ولی این اطلاعات در رابطه با تعداد محدودی از گونه‌ها است، لذا حفاظت و گردآوری اطلاعات بومی که در طول صدها سال گردآوری شده‌اند، از اهمیت زیادی برخوردار است (Karkil et al, 2003).

در سال‌های اخیر پژوهشگران کشور مطالعاتی را در زمینه شناسایی، معرفی و نحوه‌ی مصرف گیاهان دارویی و معطر مناطق مختلف انجام داده‌اند. به‌عنوان مثال در تحقیقی که در زمینه جمع‌آوری و بررسی منتخبی از گیاهان شهرستان کاشان انجام گرفت، نتایج نشان داد که تعداد زیادی از این گیاهان در زمینه ناراحتی‌های گوارشی و تنفسی مورد استفاده قرار می‌گرفتند و برخی از ارزش اقتصادی بالایی برخوردارند (Sajjadi et al., 2011). در مطالعه دیگر اتنوبوتانی گیاهان دارویی در منطقه سیستان مشخص شد که ۳۰ گونه دارویی بیشترین مصرف را توسط مردم سیستان دارند، به‌طوری که مهم‌ترین موارد مصرف شامل مدر، مقوی معده، التیام‌دهنده زخم‌ها، ضدتب و درد می‌باشند (Iranmanesh et al., 2010). در مطالعه مقدماتی گونه‌های گیاهی دارویی شهرستان کازرون در استان فارس، ۹۰ گونه به عنوان گیاه دارویی معرفی شدند که بیشترین گونه‌ها متعلق به تیره نعناعیان گزارش شد (Dolatkhahi et al., 2010). در بررسی اتنوبوتانی و گیاهان مورد مصرف توسط مردم ترکمن در استان‌های گلستان و خراسان در حدود ۱۲۰ گونه گیاه دارویی معرفی شدند که به کاربردهای ۸۳ گونه با بیش از ۳ تکرار مصرف آن‌ها تأکید شده است (Ghorbani, 2005). در بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی استان کهگیلویه و بویراحمد در حدود ۱۳۸ گونه گیاهی در قالب ۵۲ تیره به‌طور سنتی معرفی شدند که بیشترین کاربرد به ترتیب در زمینه اختلالات گوارشی و سیستم تنفسی گزارش شده است (Ghasemi Pirbalouti et al, 2013). بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی مورد استفاده توسط مردم استان چهارمحال و بختیاری نشان داد که در حدود ۶۰ گونه متعلق به ۲۳ تیره بیشترین مصرف را توسط اهالی بومی دارد که موارد استفاده تعدادی از گونه‌ها به خصوص گونه‌های انحصاری (اندمیک) در منابع طب سنتی موجود نمی‌باشد (Ghasemi Pirbalouti, 2009). نتایج تحقیقات در خصوص مطالعه اتنوبوتانی گیاهان مورد استفاده توسط مردم دهلران و آبدانان استان ایلام نشان داد که ۱۲۲ گونه گیاهی، مورد مصارف مختلف از جمله دارویی، دامپزشکی سنتی، ادویه و سبزیجات قرار می‌گیرند (Ghasemi Pirbalouti, 2009).

هدف از این مطالعه، شناسایی گیاهان دارویی ارزشمندی است که به‌طور گسترده توسط ساکنان محلی شهرستان رستم در درمان بیماری‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند. در این تحقیق سعی شده است تا کاربردهای محلی با منابع موجود مورد بررسی قرار گیرد و کاربردهایی که با منابع هم‌خوانی نداشته یا جدید می‌باشند گزارش گردد.

۲. مواد و روش‌ها

شهرستان رستم (شکل ۱) یکی از شهرستان‌های تازه بنیاد در غرب استان فارس می‌باشد که در حدود ۱۲۰۰ کیلومتر مربع گستردگی دارد و در ۱۵۴ کیلومتری شهر شیراز واقع شده است. این شهرستان از سوی شمال با استان کهگیلویه و بویراحمد، از سوی شرق و جنوب با شهرستان ممسنی و از سوی غرب با شهرستان گچساران مرز مشترک دارد. این منطقه از نظر آب و هوایی دارای دو نوع آب و هوای معتدل و نیمه خشک است که البته قسمت کوچکی از آن نیز دارای هوای سرد است که ارتفاع آن از سطح دریا در حدود ۱۰۰۰ متر، میانگین بارش سالیانه ۵۵۰mm، میانگین دمای سالیانه ۲۱ درجه سانتی‌گراد، حداکثر رطوبت نسبی ۷۰٪ در بهمن ماه و حداقل رطوبت نسبی ۲۳٪ در تیرماه می‌باشد. این شهرستان دارای دو منطقه جلگه‌ای و کوهستانی می‌باشد که از نظر رویش گیاهان دارویی بسیار غنی می‌باشد.

شکل ۱. موقعیت شهرستان رستم در استان فارس

در این پژوهش ابتدا گیاهان این منطقه جمع‌آوری و شناسایی شد و سپس مصارف محلی برخی از آن‌ها مورد بررسی قرار گرفت. جمع‌آوری گیاهان در فاصله ماه‌های اردیبهشت تا مهرماه سال ۱۳۹۳ از بخش‌های رستم ۱ و سورنا و روستاهای اطراف که شامل پرین، فاریاب، دودک، کناره، حسین‌آباد، نظرآباد، دشت، امیرایوب، بکر، پهنون، دلی بیگ، آبرهه، تنگ سی، خنیمه و عرب انجام گرفت و در این راستا سعی بر این بود تا با در نظر داشتن اصول جمع‌آوری گیاهان، این کار به‌نحو صحیح و استاندارد انجام پذیرد. گیاهان جمع‌آوری شده بر مبنای کلیدهای ارائه شده در منابع فلور از قبیل فلور ایران به زبان فارسی (Asadi et al, 1998), فلور رنگی ایران (Ghahraman, 1981) مورد شناسایی قرار گرفت. همچنین برخی از منابع مربوط به گیاهان دارویی (Salehi Soormaghi, 2008; Samsam Shariat, 2006) جهت مقایسه نتایج این مطالعه با آن‌ها نیز مورد استفاده قرار گرفت. نمونه‌های هرباریومی در بخش کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه فسا نگهداری شد.

اطلاعات و کاربردهای محلی و بومی و سنتی گیاهان مذکور در زمان جمع‌آوری و نیز پس از آن از طریق تنظیم و تکمیل پرسشنامه و مصاحبه حضوری با ۳۰ نفر از افراد ساکن در ۹ روستا که در مجاورت رویشگاه‌های طبیعی زندگی می‌کردند و همچنین ۱۴ عطاری (۱۱ مورد در ممسنی و ۳ مورد در رستم) و کارشناسان مرتبط با موضوع انجام شد. میانگین سن افراد سؤال‌شونده در روستاها که اطلاعاتی در رابطه با خواص دارویی گیاهان منطقه داشتند ۵۰ سال بود.

۳. نتایج و بحث

در کل ۵۴ گونه گیاهی متعلق به ۳۳ تیره جمع‌آوری گردید که از این تعداد ۸ گونه متعلق به تیره آفتابگردان (Asteraceae)، ۶ گونه از تیره نعناع (Lamiaceae)، ۴ گونه متعلق به تیره گل رز (Rosaceae) و بقیه از تیره‌های دیگر می‌باشند (شکل ۲). این گیاهان در طب سنتی به عنوان تقویت‌کننده دستگاه گوارشی، درمان عفونت، مقوی اعصاب، درمان بیماری‌های تنفسی، درمان بیماری‌های پوستی، مسکن دردهای عضلانی و غیره مورد استفاده قرار می‌گیرند. برای هر گونه گیاهی شناسایی شده، نام علمی، نام محلی، اندام مورد استفاده، خاصیت درمانی رایج، روش تهیه و مصرف دارویی گیاهی تهیه شد (جدول ۱).

جدول ۱. نام علمی، نام خانواده، نام فارسی، نام محلی، اندام مورد استفاده، شکل تهیه و مصرف دارویی گیاهی، موارد مصرف

ردیف	نام علمی	نام تیره	نام فارسی	نام محلی	شماره هر بار بومی	اندام مورد استفاده	موارد مصرف
۱	<i>Achillea eriophora</i> DC.	Asteraceae	بومادران	برنجاس	۱۵۲	برگ‌ها و سر شاخه‌های گل‌دار	خلط‌آور، ناراحتی‌های گوارشی، قاعده‌آور، کاهش فشارخون، معرق، نفخ معده، کرم کش
۲	<i>Adiantum capillus-veneris</i> L.	Adiantaceae	پرسیاوشیان	پرسیاهوش	۱۷۶	برگ‌ها	دل درد، اعصاب، خلط‌آور، قاعده‌آور، ضدشوره سر، مقوی پوست سر، مدر، طبع سرد، سرماخوردگی
۳	<i>Alcea aucheri</i> Alef.	Malvaceae	گل ختمی	گل گاخیرو	۱۳۴	گل	زخم معده، ناراحتی‌های مثانه و کلیه، بیماری‌های تنفسی، تنظیم عادت ماهیانه، سرفه، ملین، یبوست
۴	<i>Aerva persica</i> Merr.	Amaranthaceae	پشموک	پشموک	۱۸۱	اندام هوایی	سرماخوردگی، معده درد، سر درد، گرفتگی عضله
۵	<i>Alhagi pseudalhagi</i> (M. Bieb.) Desv.	Fabaceae	خارشتر	خارشتر	۱۶۳	اندام‌های هوایی	دفع سنگ کلیه، طبع سرد، چربی کبد
۶	<i>Amygdalus eburnean</i> Spach	Rosaceae	بادام تلخ	الوک، بادام کوهی	۱۸۹	میوه و صمغ	سرفه، ملین، درد کلیه، تمیزکننده کبد و طحال، تنگی نفس، دفع بوی بد پا
۷	<i>Arctium lappa</i> L.	Asteraceae	بابادم	-	۱۳۷	ریشه	تاول و خارش‌های پوستی، عفونت مثانه، سنگ کلیه، تقویت سر، اشتها‌آور، تصفیه خون، ادرار‌آور
۸	<i>Artemisia aucheri</i> Boiss.	Asteraceae	درمنه	درمنه	۱۷۸	برگ‌ها و سر شاخه‌های گل‌دار	انگل‌های روده‌ای، تنگی نفس، چربی خون، قند خون، رژیم غذایی
۹	<i>Arum elongatum</i> steven	Araceae	گل شیپوری	کارده	۱۹۵	اندام هوایی	سردی، مغزی (آش)، چربی خون
۱۰	<i>Berberis integerrima</i> Bunge	Berberidaceae	زرشک	زرشک	۱۲۹	میوه و پوست ریشه	مقوی معده، قابض، ضد عفونی‌کننده، رفع تشنگی، کم‌خونی، تب بر، صفرآور، مدر، مسهل
۱۱	<i>Capparis spinosa</i> L.	Capparidaceae	کور	لجکی	۱۳۱	ریشه و جوانه‌های مولد گل	چربی خون، ترشی
۱۲	<i>Carum copticum</i> Benth. & Hook.f.	Apiaceae	زنبون	زنبون	۱۵۸	دانه و ریشه	بیماری‌های معده و کبد، ضد عفونی‌کننده، ضد تهوع، کرم کش، مدر، باد شکن، دل پیچه، مقوی معده
۱۳	<i>Chamomilla recutita</i> L.	Asteraceae	بابونه	بابونه	۲۰۱	گل	اعصاب، تقویت مو، لطافت پوست، اشتها‌آور، کم‌خونی، تب بر، مسکن دردهای قاعده‌گی، قاعده‌آور
۱۴	<i>Cichorium intybus</i> L.	Asteraceae	کاسنی	کاشنی	۱۷۵	کل قسمت‌های گیاه	خنک‌کننده، تقویت قلب، زخم بستر، رقیق و تصفیه کردن خون، طبع خنک
۱۵	<i>Citrullus colocynthis</i> (L.) Schrad.	Cucurbitaceae	هندوانه ایوچهل	خیار گوگو	۲۱۱	میوه	قندخون، ترمیم زخم‌های مزمن عفونی، یبوست

ادامه جدول ۱. نام علمی، نام خانواده، نام فارسی، نام محلی، اندام مورد استفاده، شکل تهیه و مصرف داروی گیاهی، موارد مصرف

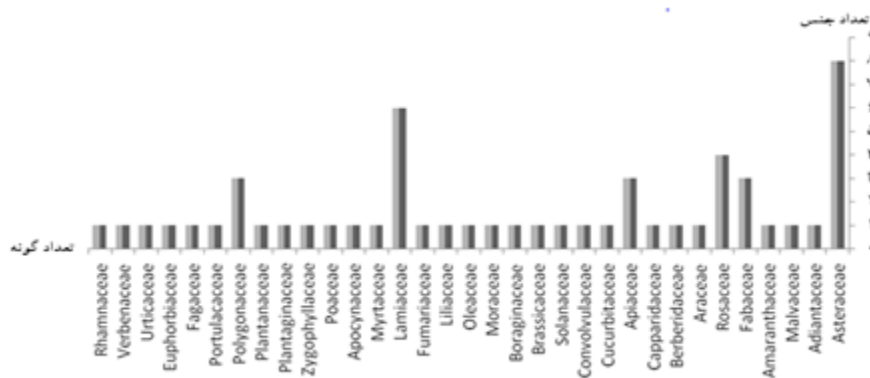
ردیف	نام علمی	نام تیره	نام فارسی	نام محلی	شماره هرباریومی	اندام مورد استفاده	موارد مصرف
۱۶	<i>Convolvulus arvensis</i> L.	convolvulaceae	پیچک	گل پیچ وحشی	۱۸۶	کل اندام گیاه	صفا بر، مسهل، ضدخونریزی والتیام دهنده، یرقان
۱۷	<i>Cotoneaster persicus</i> Pojark.	Rosaceae	شیرخشت	-	۱۹۸	میوه	درمان گرمی و زردی نوزادان، طبع خنک، قند خون، حرارت کبد
۱۸	<i>Crataegus monogyna</i> Jacq.	Rosaceae	زالزالک	کیالک	۱۳۹	میوه	شن کلیه، ناراحتی‌های قلبی، اضطراب، تقویت معده و کبد، فشار خون، طبع سرد، ضد تشنج، اسهال، انسداد عروق، صفرابر
۱۹	<i>Datura innoxia</i> mill.	Solanaceae	دانوره	تانوره	۱۷۱	ساقه‌های سبز و برگ	سرفه، آسم، ضد درد، سوختگی
۲۰	<i>Descurainia sophia</i> (L.) Webb ex Prantl	Brassicaceae	خاکشیر	خاکشیر	۱۱۵	دانه	اشتهاآور، برطرف کننده ترشحات زنانه، مقوی معده، تب بر، ملین، یبوست، تنظیم مزاج
۲۱	<i>Echinops cephalotes</i> DC.	Asteraceae	شکر تیغال	شکروک	۱۹۹	میوه	سرفه، تب بر، ملین، مسکن، طعم دهنده
۲۲	<i>Echium amoenum</i> Fisch. & C.A. Mey.	Boraginaceae	گل گاوزبان	گل گاوزبان	۱۴۸	گل	اعصاب، انگل، دل درد، نفخ، سرماخوردگی، تنگی نفس، تنظیم ضربان قلب، گلودرد، طبع گرم
۲۳	<i>Ferula assa-foetida</i> L.	Apiaceae	آنقوزه	-	۱۲۶	صمغ ریشه و ساقه	ضدتشنج، آسم، قاعده آور، تقویت نیروی جنسی، یبوست، مدر، بادشکن
۲۴	<i>Ficus carica</i> L.	Moraceae	انجیر	انجیر	۲۰۷	میوه و برگ	تقویت معده و نیروی جنسی، رفع بوی بد دهان، درمان زگیل، سرفه، چاق کننده
۲۵	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	Apiaceae	رازیانه	راجونه	۱۶۹	برگ و دانه	تقویت جنسی و اعصاب و قلب و چشم، اشتهاآور، یبوست
۲۶	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	Oleaceae	زبان گنجشک	زون بنگشت	۱۷۲	برگ و پوست ساقه	تنظیم کار روده، انگل روده، تب بر، تسکین ناراحتی‌های کلیه و مثانه
۲۷	<i>Fritillaria imperialis</i> L.	Liliaceae	لاله سرنگون	گل نگین	۱۳۸	پیازچه	دل درد، انگل، خواب آور، دل پیچه، قند، اعصاب، زخم معده، جلوگیری ازسقط جنین دام
۲۸	<i>Fumaria parviflora</i> Lam.	Fumariaceae	شاه‌تره	شاتره	۲۱۹	برگ‌ها و سرشاخه های گل‌دار	اسهال، استفراغ، دل درد، ضد گرمی، سم زدایی کبد
۲۹	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	Fabaceae	شیرین بیان	ریشه‌ی بله	۱۸۰	ریشه یا ریزوم	سرماخوردگی، زخم معده و اثنی عشر
۳۰	<i>Gundelia tournefortii</i> L.	Asteraceae	کنگر صحرایی	کنگر	۱۳۲	ریشه	مغذی، اشتهاآور، تقویت معده
۳۱	<i>Mentha longifolia</i> L.	Lamiaceae	پونه	پیدن	۱۴۵	کل اندام گیاه	ناراحتی معده، خوشبوکننده دهان، ملین، مدر، اسهال، نفخ معده
۳۲	<i>Myrtus communis</i> L.	Myrtaceae	مورد	مورد	۱۶۶	برگ و میوه	تقویت کننده قلب، تبخال، آفت دهان، کوفتگی، ضدعفونی کننده، مقوی معده، قابض، ضدشوره سر
۳۳	<i>Nerium oleander</i> L.	Apocinaceae	خرزهره	خرزله	۱۲۸	برگ	سقط جنین، مدر، تنگی نفس، کچلی، بیماری‌های پوستی
۳۴	<i>Origanum majorana</i> L.	Lamiaceae	مرزنجوش	مرزنجوش	۱۴۳	اندام هوایی	عفونت، گرفتگی بینی، سرماخوردگی
۳۵	<i>Panicum miliaceum</i> L.	Poaceae	ارزن	ارزن	۲۰۲	میوه	ملین، تقویت کننده بدن، طبع گرم لاغری، چربی سوز قاعده آور، ضد عفونی کننده، خواب آور، سقط
۳۶	<i>Peganum harmala</i> L.	Zygophyllaceae	اسپند	دینشک	۱۹۴	دانه و برگ	جنین، شب ادراری، تقویت جنسی، مدر، انگل، یبوست، کمردرد
۳۷	<i>Plantago lanceolata</i>	Plantaginaceae	بارهنگ	-	۱۲۳	ریشه، برگ، دانه	نرم کننده سینه، سرفه، اسهال، خارش‌های گلو، فشارخون، یبوست، ملین، معده درد
۳۸	<i>Platanus orientalis</i> L.	Platanaceae	چنار	چنار	۱۵۰	برگ	آسم، طبع سرد، یرقان، چربی کبد، کیست
۳۹	<i>Polygonum aviculare</i> L.	Polygonaceae	گیاه هفت بند	گیاه هفت بند	۱۴۴	سرشاخه‌های گل دار	رفع خارش بدن، خشکی پوست، سودا، خلط آور، التیام دهنده
۴۰	<i>Portulaca oleracea</i> L.	Portulacaceae	خرفه	خرفه	۱۷۵	کل اندام گیاه	تصفیه خون، صفا آور، ورم و زخم معده، چربی خون، میخچه پا، گرمی بچه، سردرد، مدر
۴۱	<i>Quercus persica</i> Jaub. & Spach	Fagaceae	بلوط	بلی	۱۳۰	میوه	کیست رحم، زخم معده، قابض، پادزهری برای مسمومیت واسهال

ادامه جدول ۱. نام علمی، نام خانواده، نام فارسی، نام محلی، اندام مورد استفاده، شکل تهیه و مصرف داروی گیاهی، موارد مصرف

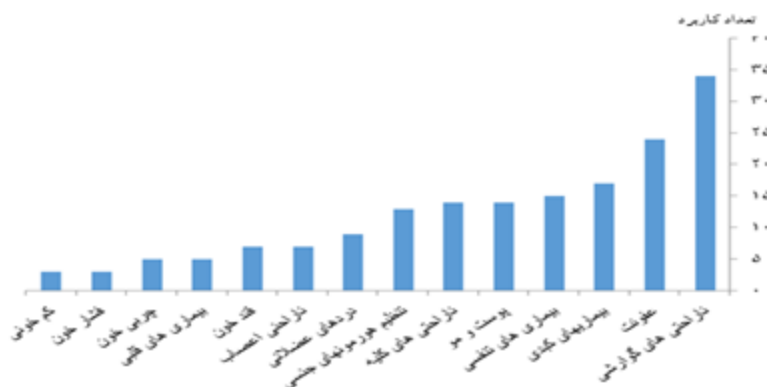
ردیف	نام علمی	نام تیره	نام فارسی	نام محلی	شماره هرباریومی	اندام مورد استفاده	موارد مصرف
۴۲	<i>Rheum ribes L.</i>	Polygonaceae	ریواس	ریواس	۱۶۲	دمبرگ‌ها و ساقه های نورسته	مفرح ومقوی معده و کبد، اشتهاآور، رفع عطش، تقویت قوه بینایی، برقان، مسهل، صاف کننده خون، تقویت موی سر
۴۳	<i>Ricinus communis L.</i>	Euphorbiaceae	کرچک	کرنتی	۱۷۷	دانه و برگ‌ها	گرفتگی عضله، ملین
۴۴	<i>Rubus idaeus Vell.</i>	Rosaceae	تمشک	تی‌تره	۱۵۳	میوه و برگ	اسهال، نفخ معده، سرماخوردگی، بواسیر، قندخون، ترشح زیاد معده، یبوست
۴۵	<i>Rumex crispus L.</i>	Polygonaceae	ترشک	ترشوک	۱۸۹	برگ	بیماری‌های پوستی، آبسه، اشتهاآور، بواسیر، اسهال، کمردرد، قابض
۴۶	<i>Salvia compressa Vent.</i>	Lamiaceae	مریم‌گلی گرمسیری	مرورشک	۱۷۰	اندام هوایی	چربی کبد، خلط آور، عفونت سینه
۴۷	<i>Stachys inflata Benth.</i>	Lamiaceae	چای کوهی	علف چای	۱۵۵	برگ	کرم معده و روده، خلط آور، قاعده آور، اسهال و اسهال خونی، تقویت جنسی، کم‌خونی، تب‌بر، بی‌خوابی
۴۸	<i>Teucrium polium L.</i>	Lamiaceae	مریم‌نخودی	حلیه، کلپوره	۱۴۰	اندام هوایی	قندخون، چربی خون، اشتهاآور، جوش صورت، عفونت زنانه، ضد عفونی کننده زخم
۴۹	<i>Tussilago farfara L.</i>	Asteraceae	پاخری	پاخری	۱۶۶	کل اندام	نرم کننده، ضمادی برای تاول و آماس و شست و شوی زخم، آسم
۵۰	<i>Urtica dioica L.</i>	Urticaceae	گزنه	گزنه	۲۰۲	سرشاخه‌های گلدار	رماتیسم و قند، افزایش زمان قاعدگی
۵۱	<i>Vicia sativa L.</i>	Fabaceae	ماش	ماشک	۱۹۱	دانه	تب بر، ماده‌ی غذایی مقوی، ضد اسهال
۵۲	<i>Vitex negundo L.</i>	Verbenaceae	پنج انگشت	پنج انگشت	۲۱۰	ساقه و برگ	دفع حشرات، تنظیم‌کننده‌ی هورمون‌های جنسی، شیرافزا
۵۳	<i>Zataria multiflora Boiss.</i>	Lamiaceae	آویشن	اوریشم	۱۷۲	اندام هوایی	اسهال، تب بر، سرماخوردگی، آسم
۵۴	<i>Ziziphus spina-christi (L.) Willd.</i>	Rhamnaceae	کنار	کنار	۱۲۵	برگ و میوه	پاک‌کننده و شست و شوی و شست و شوی موی سر و بدن، ضد قارچ، خوراکی

استفاده از دانش مردم بومی در استفاده از گیاهان می‌تواند اطلاعات ارزشمندی در زمینه تغذیه، درمان و تولید داروهای مورد استفاده در طب مدرن فراهم سازد. استفاده از گیاهان دارویی جایگاه خاصی در فرهنگ ایران زمین دارد و با توجه به اینکه پتانسیل بالقوه‌ای از نظر وجود گونه‌های گیاهی و تنوع فراوان آن‌ها در مناطق مختلف کشور موجود است، شناخت این پتانسیل‌ها و بررسی امکان استفاده از آن‌ها در مناطق مشابه و به دور از رویشگاه اصلی آن‌ها یکی از وظایف اصلی و ملی ما است. بر همین اساس برای جمع‌آوری اطلاعات ارزشمند در زمینه گیاهان دارویی نیاز به تحقیق و تفحص بیشتری است تا با فوت افراد سالخورده، دانسته‌های آنان به دست فراموشی سپرده نشود. همچنین، از طریق بررسی‌های علمی‌تر در طب سنتی اقوام مختلف مانند اتنوبوتانی برخی گیاهان دارویی در خوزستان (Razmjou et al, 2017)، اتنوبوتانی گیاهان دارویی شهرستان فسا (Ramezani and Minaeifar, 2016)، اتنوبوتانی برخی گیاهان دارویی بخش مرکزی شهرستان ساری (Gholipour and Fathi, 2015)، اتنوبوتانی گیاهان دارویی استان هرمزگان (Safa et al, 2013) و اتنوفارماکولوژی رودخانه حله در استان بوشهر (Rastegar et al, 2012) می‌توان به منابع جدیدی در درمان بیماری‌ها دست یافت. نتایج تحقیقی که در زمینه جمع‌آوری و بررسی منتخبی از گیاهان شهرستان کاشان انجام گرفت، نشان داد که تعداد زیادی از این گیاهان در زمینه بیماری‌های گوارشی و تنفسی مورد استفاده قرار می‌گرفتند و برخی از این گیاهان از ارزش اقتصادی بالایی نیز برخوردار هستند (Sajadi et al, 2012). Saharkhiz و همکاران (۲۰۰۱) در طرح جمع‌آوری و شناسایی گیاهان دارویی منطقه گرگان و دشت تعداد ۲۹۸ گونه دارویی متعلق به ۷۰ تیره گیاهی را شناسایی نمودند.

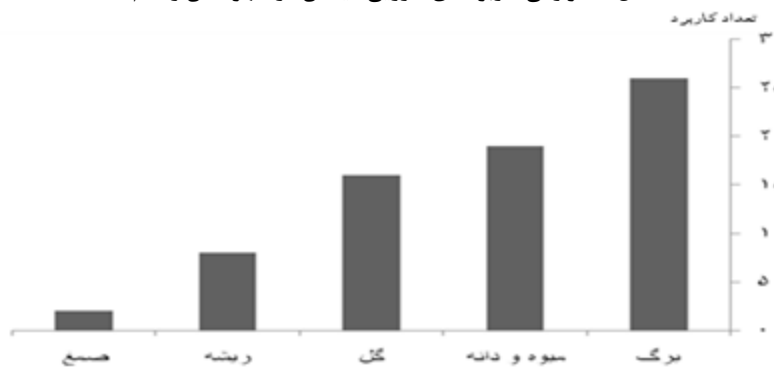
فراوانی کاربردهای دارویی گیاهان منطقه رستم در شکل ۳ آورده شده است. از بین مصارف سنتی و محلی ذکر شده، ناراحتی‌های گوارشی و عفونت‌ها بیشترین مورد ذکر شده توسط افراد محلی بود. شکل ۴ نیز نشان می‌دهد که مردم شهرستان جهت درمان بیماری‌ها بیشتر از برگ‌ها و پس از آن میوه و دانه استفاده می‌کنند.

شکل ۲. فراوانی جنس و گونه در هر خانواده

شکل ۳. فراوانی کاربردهای دارویی گیاهان در شهرستان رستم

شکل ۴. فراوانی کاربرد اندام‌های مختلف گیاهی در شهرستان رستم

۴. نتیجه‌گیری

نتایج به‌دست آمده از این بررسی گویای آن است که دانش بومی مردم این شهرستان پیرامون گیاهان اطرافشان بسیار غنی بوده، به طوری که در مورد شناسایی گیاهان، زیستگاه گیاه، فرم ظاهری و خواص دارویی آن‌ها آگاهی کافی دارند. گیاهان جمع‌آوری شده متعلق به ۳۳ تیره بودند که در این بین، تیره‌های آفتابگردان (Asteraceae)، نعناع (Lamiaceae) و رز (Rosaceae) بیشترین سهم را داشتند. پس از آن نیز تیره‌های حبوبات (Fabaceae)، چتریان (Apiaceae) و علف‌هفت‌بند (Polygonaceae) قرار دارند.

همچنین مصاحبه‌شوندگان از بین مصارف دارویی گیاهان بیشترین مورد را به درمان بیماری‌های گوارشی و عفونی نسبت دادند. البته استفاده مردم محلی از گیاهان این منطقه جهت درمان سایر بیماری‌ها از جمله ناراحتی‌های کبدی، تنفسی، پوست و مو، کلیوی و تنظیم هورمون‌های جنسی و غیره نیز قابل ذکر است. از لحاظ قسمت‌های مورد استفاده گونه‌های دارویی در شهرستان رستم، قسمت‌های مختلف برگ‌ها، گل‌ها، ریشه‌ها، میوه، دانه و صمغ برای درمان و مصارف سنتی دارویی استفاده می‌شود که از این میان بیشترین مصرف مربوط به برگ‌ها و پس از آن میوه و دانه است.

شهرستان رستم به لحاظ موقعیت جغرافیایی در میان کوه‌های بلند و برف‌گیر و جلگه‌های بسیار حاصلخیز محصور شده است و همین امر خود باعث به وجود آمدن دو نوع آب و هوای سرد و معتدل و در نتیجه پیدایش و استقرار تعداد زیادی از گونه‌هایی می‌شود که به نحوی با این محیط سازگار هستند. بنابراین با توجه به غنی بودن پوشش گیاهی شهرستان رستم و وجود گیاهان دارویی در این منطقه و اهمیت آن‌ها در پیش‌برد طب سنتی و صنعت داروسازی کشور، بهتر است به شناسایی و نمونه‌برداری این منطقه و مناطق مستعد اطراف آن توجه خاص داشته و لازم است کوشش خود را جهت حفظ و حراست از این ذخائر ارزشمند و در مرحله بعد بهره‌برداری صحیح از گیاهان دارویی موجود به انجام برسانیم. از سوی دیگر انتظار می‌رود که به دلیل استفاده بی‌رویه از گیاهان دارویی توسط افراد منطقه و همچنین خشکسالی‌های متمادی سال‌های اخیر، مسئولین محترم سازمان منابع طبیعی و محیط زیست در خصوص حفظ و جلوگیری از انقراض برخی از گونه‌های گیاهی این منطقه، توجه بیشتری داشته باشند.

۵. منابع

- Asadi, M., Masoumi, A.A. and Khatamsaz. 1999. *Flora Iran*. Ministry of Agriculture, Islamic Republic of Iran. pp: 1-58. (In Persian)
- Ashrafi, A., Rezaei, A., Sohrabi Haghdoost, I., Mohajeri, D., Mehdinejad, B., Ashrafi, I. and Asmarian, Sh. 2010. Histometric and histopathologic evaluation of the effects of *Equistum arvense* herbal extract versus Zinc Oxide in rabbit skin wound healing model. *Veterinary Medicine, Islamic Azad University, Tabriz Branch*, 4(2): 843-853. (In Persian)
- Dolatkhahi, M., Yousefi, M., Baghernejad, J. and Dolatkhahi, A. 2010. Preliminary study of medicinal plant species in Kazerun city in Fars province. *Herbal Medicine*, 3: 56-47. (In Persian)
- Ghahraman, A. 1981. *The colorful flora of Iran*. Publications of Forests and Rangelands Research Institute, Tehran, pp: 1-20. (In Persian)
- Ghassemi Pirbalouti, A. 2009. Medicinal plants used in Chaharmahal and Bakhtyari districts of Iran. *Herba Polonica*, 55(2): 69-77.
- Ghassemi Pirbalouti, A., Momeni, M. and Bahmani, M. 2013. Ethnobotanical study of medicinal plants used by Kurd tribe in Dehloran and Abdanan districts, Ilam province, Iran. *Traditional, Complementary and Alternative Medicines*, 10(2): 368-385. (In Persian)
- Gholipour, A. and Fathi, H. 2015. An Ethnobotanical study of some medicinal plants in the central part of Sari. *International Conference on Applied Research in Agriculture (icara)*. (In Persian)
- Ghorbani, A. 2005. Studies on pharmaceutical ethnobotany in the region of Turkmen Sahra, north of Iran:(Part 1): General results. *Ethnopharmacology*, 102(1): 58-68.
- Hamilton, A., 2003. Medicinal plants and conservation: issues and approaches. International Plants Conservation Unit, WWF-UK, pp: 29-33. (In Persian)
- Iranmanesh, M., Najafi, S. and Yosefi, M. 2010. Studies on Ethnobotany of important medicinal plants in Sistan. *Herbal Drugs*, 1(2): 58-65. (In Persian)
- Karki, M., Tiwari, B., Badoni, A. and Bhattarai, N. 2003. Creating livelihoods enhancing medicinal and aromatic plants based biodiversity-rich production systems: preliminary lessons from South Asia. The 3rd world congress on medicinal and aromatic plants for human welfare (WOCMAP III). Chiang Mai, Thailand.
- Marshall, N.T. 1998. Searching for a cure: conservation of medicinal wildlife resources in east and southern Africa. *Traffic International*. (In Persian)

- Ramezani, M. and MinaeiFar, A.A. 2016. Ethnobotanical study of medicinal plants in Fasa county. *Islamic and Iranian Traditional Medicine*, 7(2): 221-231. (In Persian)
- Rastegar, M., Tavana, Z., Khademi, R. and Nabipour, I. 2012. Ethnopharmacology of the native herbs of Helleh River (Bushehr Province/Iran). *Iranian South Medical Journal*, 15(4): 303-316. (In Persian)
- Razmjoue, D., Zarei, Z. and Armand, R. 2018. Ethnobotanical study (Identification, medical properties and how to use) of some medicinal plants of Behbahan city of Khuzestan Province, Iran. *Medicinal Plants*, 4(64): 33-49. (In Persian)
- Rezaei, A., Mousavi, Gh., Ahmadizadeh, Ch. and Jafari, B. 2011. Comparison of sedative, pre-anesthetic and anti-anxiety effects of rose extract with diazepam in rats. *Journal of the School of Medicine, Tehran University of Medical Sciences*, 69(3): 179-184. (In Persian)
- Safa, O., Soltanipoor, M.A., Rastegar, S., Kazemi, M., Dehkordi, K.N. and Ghannadi, A. 2013. An ethnobotanical survey on hormozgan province, Iran. *Avicenna journal of phytomedicine*, 3(1): 64. (In Persian)
- Saharkhiz, H., Hassan Abbasi, N. and Hosseini, S. 2001. The final report collection and identification of medicinal plants Gorgan and prairie. *Research Center of Natural Resources and Animals Golestan province*. (In Persian)
- Sajadi A., Batouli, H. and Ghanbari, A. 2012. Collection and review of selected traditional uses of plants in Kashan city. *Islamic and Iranian Traditional Medicine*, 29-36. (In Persian)
- Sajjadi, S.I., Batoli, H. and Ghanbari, A. 2011. Collection and study of selected traditional uses of plants in Kashan. *Traditional medicine of Islam and Iran*, 2(1): 29-36.
- Salehi Surmaghi, M.H. 2008. Herbal medicine and herbal medicine. *Nutrition Publications*, 1: 406-420. (In Persian)
- Samsam Shariat, H. 1385. *Herbal medicine*. Chaharbagh Publications, pp: 212. (In Persian)